

ВАЛЕНТИН П. КУЦ

Бездротові Телеграфи

(З ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ В БРАЗИЛІ)

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО

« П Е Р Е М О Г А »

Буенос Айрес

— 1947 —

ВАЛЕНТИН П. КУЦ

Бездротові Телеграфи

(З ЖИТТЯ УКРАЇНЦІВ В БРАЗИЛІЇ)

diasporiana.org.ua

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО

« П Е Р Е М О Г А »

Буенос Айрес

— 1 9 4 7 —

— Всі права застережені. —

Дорогому землякові
А. Білопольському
в спільній тузі за рідними
херсонськими степами, присвячує

Автор.

Самітність дуже добра річ, коли людина має: або добрий запас довгої життєвої практики, в яким треба «навести порядок» се б то поставити на своїм місці додатні й відемні явища; або коли людина має хист будувати широкі, хочби й фантастичні пляни...

Сухий і довгий як тичка Юхим Іщенко, не мав ні того ні другого. Тому самітність йому докучала. Привезений ще малим до Бразилії, попав в оточення, де міг навчитися залізничної практики й телеграфу. Але як чужинець, не мав виглядів посунутися далеко вперед по своїй випадково вибраній карері. Чи хотів, чи не хотів, але мусів «посунутися» в ролі телергафіста далеко в степи, на маленьку стаційку, що цілком не до речі стерчала серед голої рівнини, по якій вільно та весело висвистував холодний, а в літі гарячий степовий вітер...

Все його «щастя» полягало в тім, що мав начальника теж українця, старшого й мовчазного чоловіка, що або прислухався, що витріскував невтомний Морзе, або поринав у якусь книжку, від якої годі було його відірвати.

Одного ні довгого, ні короткого дня Юхим

повернувшись вередливо, мов пещена дитина на своєму «піддувному» ліжку (кама де венго), сказав до свого начальника:

— Пане агенте!.. Гей, пане агенте!..

— А що вам там докучає? — спитав начальник, лишаючи на хвильку книжку й окуляри на столі.

— Не зашкодилоб нам зісти наранчів.

— Добра гадка, мій укоханий! Сходіть з мішком на Бом Ретіро та принесіть, то й я посмакую.

— Га, добра гадка!.. Я знаю... Бом Ретіро є олушена оселя, яка нікого не цікавить; є там десятки помаранчевих дерев, але... ви забули за «гадо брабо»?..

«Гадо брабо» це степова, вихована на волі худоба, яка признає й шанує одно: людину, що на коні. За рештою, — чи то буде людина, чи яка звірина, що не може втікти, — гониться, поки не дожене та не сколе і не затопче.

— Ні, не забув. Але дуже можливо, що «гадо брабо» тепер пасеться десь в іншій місці... Варто піти та розвідати.

— То я піду — згодився Іщенко.

— З Богом, — дозволив начальник, сідлаючи вполю свого носа окулярами та беручись за книжку.

За якої чверть години телеграфіст був з поворотом і весело гукнув:

— Ходімо вдвох, пане агенте!.. Я оглянув, наскільки око сягало, але нічого непевного не ба

чив. Удідм удвох! То не далеко, принесемо більше, вистарчить нам на довший час... Тим більше, що потягів раніше, як коло п'ятої вечора не буде...

— Як ходім, то й ходім! — згодився начальник. Покликав третього «засланця», що пильнував зворотниці, дав йому потрібні вказівки, взяв з купи дров довгого патика, і обидва вирушили степом у напрямі до Бом Ретіро, яке находилося віддалене від стації усього з півтора кілометра. Думали за чверть, а найбільше за пів години бути з поворотом. Але не так сталося...

Від стації було Бом Ретіро відділене неширокою долиною - «банядою», се-б то таким мочаром, де по виступаючих кочках, як по стовпцях, людина легко могла перейти, але худобина мусіла застрягнути, бо долину виповняла завше стояча вода. Як за глибока була та стояча вода, ніхто не цікавий був міряти...

Наші залізничники перейшли долину і направились впрост на один купінь або по місцевому «сиріт», що виділявся під невисоким горбком, як величезна шапка, забута якимсь казковим велитнем. В тім напрямку було найменше будяків. «Сиріт»-и, — це високі, часом до метра кучугури, землі, наношеної і зцементованої муражами, званими також «сиріт». Вони завше мають форму високої шапки. Зцементовані слиною комах, вони такі міцні, що робітники, прикотивши такого купіня до хати, дуже часто вживають його замість печі, бо його середину вдається видовбати.

Нараз вони спинились... Коло купіня солодко спав довгий і грубий гад тарахкавець («кромалюс терріфікус»), дійсне страхіття степів, який викликає до себе великий респект навіть у найстрашніших бугаїв.

Цей володар бразилійського степу від тисяч і тисяч літ, коли то його горде племя навчилося виробляти в собі смертоносну їдь, набув свідомости своєї вищости і непомильності, якою не так давно захопився був Гітлер і яку також позичив та дотепер нею бавиться Сталін. Вистарчить йому затаракхати своїм хвостом, щоби все живе навколо панічно втікало, або щонайменше далеко відходило. Мабуть це й витворило у всіх тарахкавців почуття, що вони є не що інше, як найдоскональший твір природи, якому мусить служити або, бодай боятися, всяка тварина на землі.

Коли начальник стації, якого назвемо Олексом Невмирайком, (він походить з запоріжських степів), побачив такий гарний примірник тарахкавця, йому по якійсь підсвідомій асоціації ідей, прийшов на думку Сталін. Яке, ніби безглузде порівняння а як багато спільного! Тарахкавець страшний тільки для того, хто ним загіпнотизований і його боїться. Він своєю їдою потрафить вбити найбільшу тварину, але мусить її вкусити, будучи нездалим до фізичної боротьби. Щоб опанувати свою жертву, він мусить її залякати і загіпнотизувати, — це значить стерирозивувати. Для цього служить його

хвіст, яким він цокотить, і його пронизливий погляд.

Психіку тарахкавця глибоко розуміє Сталін. Він гіпнотизує пропагандою своєї непереможности і всемогучости: сталінська пропаганда — це те саме, що тарахкотючий хвіст тарахкавця. А сибірські заслання, виселювання та випалювання цілих сіл, штучний голод, звірства опричників з ЧК чи ГПУ, або НКВД, — це його їдовиті зуби. Всі жертви Сталіна пішли на смерть, загіпнотизовані думкою, що спротив безцільний. Але наколи б поставити разом всіх тих, що Сталін зі своїм апаратом зігнав з цього світа, то вони б нараз побачили, що були б в стані затоптати ногами всіх своїх мучителів, навіть не вживаючи зброї, так само, як череда «гадо брабо» могла б затоптати цілий виводок тарахкавців.

Такі думки снували в голові «ажента», коли він наблизився і розглядав тарахкавця.

— А гов! — гукнув він, — маємо забавку! Мусимо цього худобячого страхопуда зловити...

Але голова його підрядного працювала в іншим напрямку. В кількадесяти кроках на деревах жовтіли наранчі, і туди була звернена увага йщенка.

— Та що вам Бог дав?! — зауважив він: зловити?... Буком його по голові, поки спить! Дайте мені патика!

— Ні, мій молодче, вбити це не цікаво... Та й шкода такого примірника. Я зловлю його і вишлю

до Сан Павля. Буде цікавіше, ніж затовкти, та ще й сонного.

— Зловити живого!?. Ото хіба штука, якої ніхто не втне...

— Спробуємо! — усміхнувшись сказав начальник і штовхнув тарахкавця патином. Але той спав аж посвистував і не звернув уваги на те, що якийсь несамовитий осібняк грався зі смертю.

Але начальник, був іншої гадки, ніж тарахкавець, і знову штовхнув його патином. Зловіще сюр-сюр-сюр-р-р-р! — почулося в повітрі і тарахкавців хвіст затремтів... Це була перша осторога, щоб напасник уступився по доброму, поки його величність не набрався злости...

Та те попередження ні нащо не здалося: упертий патик знову, штовхнув у недоторкальну величність. То вже було за багато: тарахкавець прокинувся, розплющив очі і підніс догори голову... Він націлявся щоб пружиною скочити на зухвало-го напасника...

Осторожний Юхим відійшов подалі, але цікавість брала своє і він не одриваючи очей слідкував, чим скінчиться ота небезпечна забавка Невмирайка зі смертоносним гадом?...

А той, не дбаючи за тисячелітню традицію в родині тарахкавців, притиснув гадову голову до землі. Це вже було не надужиття терпеливості, а ціла зневага величності!... Тарахкавець випростався і скажено потряс хвостом, вириваючи голову з під палиці. Він почав підводитись цілим ті-

лом догори опираючись на хвіст і скрутивши спираль, вистарчаючи на те, щоб скочити.

Та ледви він підвівся, патик зловив його знову і наново притиснув голову до землі...

Кінець світа!... Коли би тарахкавець міг був кинути свій погляд назад у минуле, то чогось подібного не міг би побачити й тисячки літ тому назад! Треба було повчити нахабу, що так нечемно й брутально топтався по гідності його гадючої величності: мов пружина вирвався зпід патики, випростався, як свічка, майже на цілий зріст людини, опіраючись тільки на бублику скрученому з хвоста. Але це вже був відрух відчаю. З теї позиції він вже не міг далеко скочити, бо закоротка була пружина; він лише мав надію злякати очайдуха.

Але той не дав йому часу виміряти скоку, і патик знову звалив його до землі, а черевик притис так міцно, що його велична пащека відкрилася і їдовиті зуби надарма шукали, у що можна би було запустити отрую...

За хвилю, його голосний хвіст, що ні на мить не переставав торохкотіти, звисав міцно прив'язаний до патики... Черевик уступився, і можна було вільно дихати, але якась несамовита сила підняла його величність догори, роблячи з нього і з патики, ніби якийсь дивовижний прапор. Тарахкавець звивався на всі боки, пробував запустити їд у сухий патік, підіймався високо, то спадав уділ, сюрчав кінцем неприв'язаного хвоста, але незрозу-

міла йому сила, цілком не звертала уваги на всі його викрутаси та зусилля. Чув тільки, як його ворог промовив до когось:

А що, молодче: зловив, чи не зловив?...

II

Залізничники, так були зайняті — один ловом тарахкавця, а другий огляданням цієї небезпечної розваги, що забули за наранчі і за степову худобу.

— Гадо брабо! Гадо брабо! — почувся переразливий голос, і довгоногий Юхим, як стій, скочив з місця й кинувся в напрямі «баняди».

Невмирайко відвів очі від лютого тарахкавця, який тріпався на латику, але порозумів, що йому не було виходу: не далі, як на п'ятьдесят метрів перла на нього маса дикої худоби, яку очолював великий зебу — расовий бугай, батько й охорона цілого племені. Земля стугоніла під тисячами ратиць, пташки, рятуючись, знімалися догори та голосно протестували проти порушення їх спокою; малі звірята, котрі не встигали сховатися в нори, були без жалю топтані; навіть воздух, здавалося, що дріжав від топоту тисяч твердих ратиць...

Начальник і не збирався втікати: мимохідь повернув латика з тарахкавцем у напрямі горендального струму і чекав смерті, звідси, звідки не сподівався, і про яку найменше думав.

Ось, уже близенько... ось - ось пару метрів усього, і могутня хвиля тяжких тіл змете його, розчавить, розтопче, як нездатну комаху...

Великан зебу був уже від Невмирайка яких два метри, коли несподівано звернув набік: він просто перед своїм носом і побачив, і занюхав страшного й віковичного ворога — таракхавця. Не спиняючись, кинувся слідом за Юхимом. А за ним почвалало і все стадо...

Бе-бе-бе! — протестували телята, котрі, як дурніші, прискочили були аж до самого таракхавцевого носа і яких той міг легко досягнути і вгризти.

А Юхим тимчасом добіг до «баняди» і, обережно шукаючи твердіших кочок, старався перебраться на другий бік долини. Що там робилося ззаду, не міг бачити, бо треба було переходити дуже уважно, щоби не опинитися в багновиську. Чув тільки, як стугоніла земля, та як бекали телята. І нараз, якась нелюдська сила підкинула його догори, роздерла йому штани і жбурнула майже на другий бік багновиська!...

Коли Невмирайко прийшов до пам'яті й зрозумів, що сталося, то побачив таку картину: великан — зебу, що з розгону, бажаючи досягнути Юхима, влетів по самий живіт у багновиську й надарма силувався якось дістатися на суше; зо три метри далі від його голови, підносив свою довгу фігуру, соромливо виблискуючи грішним тілом, високий Юхим, тримаючись за ту частину, яку мало

згадують у літературних описах, а решта худоби, стративши «батька» і провідника, або дивилася глупо витріщивши баньки, як «батько» силкувався видістатися на тверде місце, або сумирно паслася, цілком не цікавлячись Невмирайком, що лишився по-заду...

А той порозумівши нарешті, що таракхавець урятував йому життя, то значить з ним можна сміло йти в гущу череди, напростувався без страху до місця, де з великим трудом, обдертий і замураний в болото, Юхим став твердо з другого боку багновиська.

— А що, молоде — зловив, чи не зловив? — повторив він ту саму фразу, яку сказав перед тим, як на нього нагрянула худоба...

Довготілесний телеграфіст, що саме мацав себе за сидження, чи його не розпоров зебу, повернувся на питання та тільки розвів руками:

— То вам нічого не сталося? — крикнув переражений. Як же вас минула череда, що не затовкла? Що за диво?

— Дива ніякого, молоде! Я попросив таракхавця, а він шепнув щось бугаєві до вуха, той рішив, що краще допомогти вам перейти через «баняду», ані ж чіпатися мене на сухому...

— А решта худоби?...

— А що ж решта? Куди голка, туди й нитка! Всі кинулися помагати «батькові» пересаджувати вас через небезпечне місце, а мені дали, як то кажуть, вільний прохід!

І І І

За пару хвилин обидва службовці були вже на стації. Юхим ледви доволік своє довге тіло, постогнуючи та тримаючи в руках погаратані штани . . . А коли нарешті дісталися до свого «піддубного» ліжка, то впав на нього, мов підкошений.

— А-ну роздягніться! — наказав Невмирайко: хочу бачити, якого наранча принесли ви на сидженню? . . .

Юхим ліг ниць, начальник облив там, де було треба, і голосно зареготався . . .

— А що там такого смішного? — спитав покривджений.

— Але ж то бестія, отой бугай; нігде не ходив до школи, а грамоту знає, чудовий знак поклику написав на вашім сидженню! . . . Шкода тільки, що ви так швидко знялися в повітря; бідака не мав часу поставити точку під написаним знаком! . . . Нема ради: колись виберемося знову по наранчі, то роздобудемо й точку . . .

Хоч як Юхимові докучав отой не у відповіднім місці написаний знак поклику, але гадка, що

забрало точки, по яку треба було йти знову, і його розвеселила.

— То хіба з'явиться другий зебу, бо той, що почав писати, а не докінчив, мабуть негоден буде знову взятися до писання!

На другий день рано наших «засланців» розбудив болючий та повний безнадійности й благання рев: бу-бу-у-у!

— Щоб то могло бути? — спитав Невмирайко, який мало знав звичаї тієї «зони».

Але Іщенко, який вже побував телеграфістом у різних зонах, пояснив:

То прилетіла «санітарна комісія» «корвів» - (круків), яка «бездротовим телеграфом» довідалася, що в багновиську загрузла жертва, коло якої варто поклопотатись.

Це справді явище, котре не вкладається в ніякі електро - магнетичні теорії. Десь там, серед безмежного бразильського степу, гине якась худобина. Поблизу нема ні духа. І нараз у повітрі з'являється «санітарна комісія» — великі мовчазні бразильські круки. Хто їм сказав, що там у степу «вариться» для них вічною кухаркою смертю, така смачна для них пожива? І цікавим є те, що круки не висилають когось одного, щоб вишукував, де є падлина: зразу прилітають цілим гуртом! Санітарами їх звуть тому, що вони не дають падлові гнити й ширити заразу.

Отже єдине припущення може бути таке: коли надходить смерть, — а худобі в степу найбіль-

ше доводиться гинути від укушення гадів, — то така худобина висилає в світ своєрідне С.О.С. — поклик, який бездротовим телеграфом розсилають пароплави, коли потребують порятунку . . . Такий поклик досягає не того, хто міг би нести потрібний порятунок, а якраз круків, котрі в себе мають щось ніби приймаючий прилад, що те С.О.С. отримує. А тоді вони спокійнісенько й певні себе летять туди, де є кандидат на небіжчика.

— Та й чому ж то він так болючо плаче? — спитав Невмирайко.

— Ба «санітарна комісія» найперше видовбує очі, а то є мабуть найбільшою трагедією, коли ще за життя переривають те, що лучить худобину чи людину зі світлом сонця! Ото ж бідака й плаче . . .

— То краще б його застрілити, щоб не мучився, — як ви думаєте? — спитав Невмирайко.

— То для нього може було би й вигідніше, а для нас ні . . .

— А чому? Що нам це зашкодить? . . .

— Може зашкодити . . . Тут з'являється інший «бездротовий телеграф» — людський. Коли худобина залізе в багновисько та здохне, то хіба по «корвах» дізнаються, що сталося. А попробуйте застрілити . . . ну-ну!.. Мов зпід землі зявиться «капатайз», який буде робити докопання та вимотувати людині нерви, чи ми не знали, хто заманив до «баняди» та застрілив ту чи іншу худобину . . .

— Але як може той «капатайз» довідатися, що

худобини не стало та що вона не загинула природною смертю, а була застрілена?

То така сама тайна, як і те, що круки довідуються про кандидата на стерво, скорше ніж той кандидат натягне ногами! Оці безмежні степи-пустині виховують спеціальні гатунки звірят, як ось «корви» або таких «капатайзів» із приймачем бездротового телеграфу, яким застрілена перед смертю худобина висилах своє С.О.С.

Чи воно було так чи ні, а Невмирайко зацікавився і хотів перевірити теорію, яку викладав його телеграфіст: узяв револьвер і пішов до того місця, звідки тяглося майже без перерви благаюче — бу-у-у-у! . . .

Те, що він побачив, зденервувало його до глибини душі: там, де бугай мав очі, було дві дірі, якими в брудну воду «баняди» струмками стікала кров; по хребті в бугая «танцювали» обридливі чорні мовчазні птахи; один з них уперто намагався продовбати здухвину, що йому й вдалося, якраз тоді, як Невмирайко надходив. Крук застромив голову в діру й намагався витягнути звідти тельбухи. Інші пробували вже довбати з живого хребта . . . Та ж круки використовували те, що бугай був безборонний!

Невмирайко не міг більше дивитися на те страхіття. Хоч воно було й «природно», але це йому нагадувало московську тюрму, де колись його, отак безборонного, в одиночці, в'язали й катували, і не було способу ні боронитися, ні прикінчи-

ти себе . . . Хіба, як той зебу, ревіти — бу-у-у-уу!..

Прицілювся й вистрілив у того, що мав голову в утробі бугая. Крук затріпався і так і лишився не витягнувши голови . . . Решта зграї мовчки піднеслася в повітря . . . А Невмирайко підійшов по кочках, приложив загрузлому зебу револьвер до самого лоба і вистрілив . . .

А вечером того ж таки дня, прийшло двоє від «бездротового телеграфу»: питалися залізничників хто заманив і застрілив бугая в «баняді»?! . . .

Лондрина, 24/6 1946.